

Ο Εξολοθρευτής Άγγελος (El ángel exterminador)

Κωνσταντίνος Αλ. Πισπιρίγκος
Σύμβουλος της Επικρατείας ε.τ.

You can say yes and we will be very appreciative. Or you can say no and we will remember.

[Μπορείτε να πείτε ναι και θα σας είμαστε υπόχρεοι· ή μπορείτε να πείτε όχι και θα το θυμόμαστε.]

Donald Trump

Ανθολογείται τούτο το απόσπασμα της ομιλίας του Προέδρου των ΗΠΑ στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Davos (21.1.2026). Διεκδικεί τη Γροιλανδία σαν «ένα κομμάτι πάγου» (a piece of ice) θέτοντας δίλημμα επιμελημένο από think tank που γνωρίζει πολύ καλά την πειστική δύναμη της κλασικής ρητορικής. Όλοι αντιληφθήκαμε ότι ήταν μια ηθελημένη προβολή στον 21ο μ.Χ. αιώνα του κύριου δόγματος της πολιτικής της ισχύος, το οποίο διατυπώθηκε από τους Αθηναίους στον διάλογο της Μήλου της Ιστορίας του Θουκυδίδη. Εκεί άλλωστε ανέτρεξε και ο πρωθυπουργός του Καναδά Mark Carney. Επεσήμανε στο ίδιο Φόρουμ, σε μια θαρραλέα και συναισθηματικά φορτισμένη ομιλία, ότι η χρονική περίοδος διεθνούς δικαίου των τελευταίων οκτώ δεκαετιών τερματίστηκε και ήδη την έχει διαδεχθεί μια νέα εποχή, κατά την οποία (5,89) «δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράσσοσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ζυγωροῦσιν» [διαλέγονται για το δίκαιο όσοι έχουν την ίδια ισχύ καταναγκασμού, αλλά αυτά που γίνονται τα πράττουν οι ισχυροί και οι ανίσχυροι τα αποδέχονται υποχωρώντας]. Ας προστεθούν δύο παρεπόμενα δόγματα της ίδιας πολιτικής: α) των Αθηναίων, πάλι, στον διάλογο της Μήλου (5,111,4) «οἷτινες τοῖς μὲν ἴσοις μὴ εἴκουσι, τοῖς δὲ κρείσσοσι καλῶς προσφέρονται, πρὸς δὲ τοὺς ἥσσους μέτριοί εἰσι, πλείστ' ἂν ὀρθοῖντο» [ευδοκιμούν συνήθως εκείνοι που δεν υποχωρούν στους ισοδύναμους, αλλά διευκολύνουν τους ισχυρότερους και είναι μετριοπαθείς με τους ασθενέστερους]· και β) του Εύφημου στη λαϊκή συνέλευση της Καμάρινας (6,85,1) «ἀνδρὶ δὲ τυράνῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον ὅτι ζυμφέρον οὐδ' οἰκείον ὅτι μὴ πιστόν· πρὸς ἕκαστα δὲ δεῖ ἢ ἐχθρὸν ἢ φίλον μετὰ καιροῦ γίνεσθαι» [ο τύραννος και η ηγεμονία δεν απορρίπτουν κάτι ως παράλογο αν το θεωρούν συμφέρον, δεν αναγνωρίζουν κάποιον ως συγγενή αν τον κρίνουν αναξιόπιστο· πρέπει να τους εξετάζουν όλους ως φίλους ή εχθρούς ανάλογα με την κατάσταση] το οποίο υπέμνησα και σε παλαιότερο σημείωμά μου (4.9.2025).

Κι αυτά μεν αρκούν για να αποσαφηνισθεί πλήρως η ιμπεριαλιστική πρόκληση του Donald Trump στο Davos. Όσοι δε απορούν (;) για το πώς φθάσαμε σ' αυτή την κατάσταση, ίσως εύρουν μια απάντηση στη λιγότερο δημοφιλή δημηγορία των Μυτιληναίων: το αριστούργημα της δοκιμακτικής ρητορικής του Θουκυδίδη που τώρα γίνεται επίκαιρο λόγω της αναφοράς του στις προϋποθέσεις συγκρότησης και διατήρησης μιας συμμαχίας. Ίδού, εν συντομία, το επεισόδιο και το σαφές νόημα του.

Όταν εκδηλώθηκε η αποστασία της Λέσβου από την Αθηναϊκή συμμαχία – που είχε ήδη μετεξελιχθεί σε ηγεμονία –, Μυτιληναίοι πρέσβεις πήγαν στη Σπάρτη και ζήτησαν στρατιωτική βοήθεια για να αποκρούσουν την επιχείρηση καταστολής. Οι Λακεδαιμόνιοι τους παρέπεμψαν στην Ολυμπία, όπου ακούσθηκαν σε μια συνέλευση των αντιπροσώπων των πόλεων της Πελοποννησιακής συμμαχίας που έγινε κατά τον χρόνο της διεξαγωγής των αθλητικών αγώνων του έτους 428 π.Χ. Εδώ ο Θουκυδίδης δια στόματος Μυτιληναίων υποστηρίζει (3,9,2) ότι μόνον οι «ἴσοι μὲν τῇ γνώμῃ ὄντες καὶ εὐνοία, ἀντίπαλοι δὲ τῇ παρασκευῇ καὶ δυνάμει» νοούνται κοινωνοί μιας υγιούς συμμαχίας. Τούτο σημαίνει ότι αν δεν υπάρχουν κοινές αντιλήψεις, ψυχικός δεσμός φιλίας και ισοδυναμία, μια συμμαχία που έχει συναφθεί με τις καλύτερες προοπτικές αλλάζει σταδιακά χαρακτήρα και γίνεται δυναστικό *imperium* του ισχυρότερου επί των λοιπών· ακόμη και χωρίς άσκηση βίας, εάν (3,11,3) «εὐπρεπεία τε λόγου καὶ γνώμης μᾶλλον ἐφόδω ἢ ἰσχύος τὰ πράγματα ἐφαίνετο καταληπτὰ» [δεν κρίνεται αναγκαία η ισχύς των όπλων, γιατί αρκούν τα λόγια και οι πιέσεις]. Τονίζει δε με ιδιαίτερη έμφαση ότι δεν παρέχουν εγγύηση οι κοινές αντιλήψεις, η φιλία και ό,τι άλλο καθιστά τους συμμάχους *όμοιοτρόπους*, για να μην αλλάξει χαρακτήρα η σχέση τους. Μόνη εγγύηση είναι η ισοδυναμία. Επί λέξει: (3,11,2) «τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ζυμμαχίαν· ὁ γὰρ παραβαίνειν τι βουλόμενος τῷ μὴ προύχων ἂν ἐπελθεῖν ἀποτρέπεται» [μόνο με τον αμοιβαίο φόβο γίνεται αξιόπιστη μια συμμαχία· γιατί, αν κάποιος από τους συμμάχους θέλει να παραβεί τους όρους της, αποτρέπεται αν δεν έχει υπεροχή ισχύος].

Αλλά τα παθήματα της ιστορίας επαναλαμβάνονται αενάως, και οι υποτυπώσεις της πολιτικής σκέψης του Θουκυδίδα δεν ωφελούν μια κοινωνία που έχει διαρρήξει προ πολλού τον δεσμό της με το κλασικό πνεύμα. Είναι λοιπόν προτιμότερο να ανατρέξει η σημερινή Ευρώπη στον υπερρεαλισμό. Εκεί μπορεί να δει ποια θα είναι η αυριανή εικόνα της αν εξαντλήσει τη δράση της σε διαπραγματεύσεις για τον περιορισμό των παραχωρήσεων στον πλανητάρχη, όπως υπαγορεύουν ο φόβος και ο κομπορμισμός. Μια προβολή της κινηματογραφικής ταινίας *El ángel exterminador* του Luis Buñuel πριν από κάθε Διάσκεψη Κορυφής των ηγετών των κρατών μελών της ΕΕ θα είναι εφεξής πολύ χρήσιμη.